

DOI: 10.31617/2.2024(51)04
УДК 339.564:637.5(477)

БУДЗЯК Василь,
д. е. н., професор,
професор кафедри міжнародного
менеджменту
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
v.budzyak@knute.edu.ua

БУДЗЯК Ольга,
д. е. н., професор,
ГО "Європейський аналітичний центр"
вул. Ковельська, 1, м. Луцьк, 43000,
Україна
budzyak33@gmail.com

BUDZIAK VasyI,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Professor at the Department
of Management
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2142-1416

BUDZIAK Olha,
Doctor of Science (Economics), Professor,
PO "European Analytical Center"
1, Kovelska St., Lutsk, 43000, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3690-1735

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ М'ЯСА ТВАРИН

Військова агресія росії проти України спричинила зсув у системі глобальної та європейської продовольчої безпеки. При цьому ринок м'яса окремих країн ЄС трансформується зі зміною структури споживання населенням окремих видів м'яса, зокрема, все більшої ваги набуває ринок курятини. Також на ринок м'яса ЄС значною мірою впливають циклічні коливання на міжнародних ринках. З початку російської агресії ЄС здійснив певні послаблення для імпорту українського м'яса, що вплинуло на ринки м'яса окремих країн ЄС. Мета дослідження – теоретико-прикладне обґрунтування напрямів експорту вітчизняного м'яса тварин в європейські країни в умовах воєнного стану. У роботі використано діалектичний метод дослідження, економіко-статистичний, системний і комплексний аналіз ринкового середовища у тваринництві. Розкрито причини занепаду тваринництва в Україні. Досліджено багаторічну динаміку зменшення поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин. Вказано на основні переваги у розвитку вітчизняного птахівництва. Виявлено проблеми розвитку у виробництві свинини та яловичини. Визначено роль кожної з основних груп господарств у вирощуванні тварин. Проаналізовано багаторічну динаміку виробництва м'яса тварин та вплив на неї військового стану. Оцінено географічну структуру вирощування тварин різних видів в Україні. Здійснено експрес-аналіз ринку м'яса в Україні в умовах

PROSPECTS OF UKRAINIAN EXPORT OF ANIMAL MEAT

Russia's military aggression against Ukraine caused a shift in the system of global and European food security. At the same time, the meat market of individual EU countries is changing due to a change in the structure of the population's consumption of certain types of meat. In particular, the chicken market is becoming increasingly important. Also, the EU meat market is significantly affected by cyclical fluctuations occurring in international markets. Since the beginning of the Russian aggression, the EU has implemented certain relaxations for the import of Ukrainian meat, which affected the meat markets of individual EU countries. Therefore, the purpose of the research is theoretical and applied substantiation of the export directions of domestic animal meat to European countries in the conditions of martial law. Accordingly, the dialectic method of research, economic-statistical, systemic, and complex analysis of the market environment in animal husbandry were used in the work. The reasons for the decline of animal husbandry in Ukraine have been revealed. The multi-year dynamics of the decrease in the population of the main types of agricultural animals was studied. The main advantages in the development of domestic poultry farming are indicated. The problems in the development of pork and beef production have been identified. The role of each of the main groups of farms in breeding animals is determined. The long-term dynamics of animal meat production and the influence of martial law on it are analyzed. The geographical structure of animal breeding of various species

Copyright © 2024. Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

воєнного стану. Оцінено обсяги споживання м'яса вітчизняними споживачами порівняно із нормативною величиною. Встановлено фактори впливу на ємність внутрішнього ринку м'яса. Проаналізовано вплив імпорту різних видів м'яса на вітчизняний ринок. Детально розглянуто структуру експорту сільськогосподарської продукції та місце в ній експорту вітчизняного м'яса тварин. Встановлено привабливість європейського ринку для українських виробників м'яса. Визначено перешкоди на шляху освоєння європейського м'ясного ринку. Запропоновано найбільш привабливі ринки європейських країн для експорту різних видів м'яса тварин вітчизняними сільгоспвиробниками. Обґрунтовано першочергові заходи із регулювання та стимулювання розвитку тваринництва в Україні.

Ключові слова: тваринництво, рослинництво, господарства, ринок м'яса, птахівництво, свинарство, військовий стан, європейські країни, експорт та імпорт м'яса.

in Ukraine was evaluated. An express analysis of the meat market in Ukraine under martial law was carried out. The volume of meat consumption by domestic consumers compared to the normative value was estimated. Factors affecting the capacity of the domestic meat market have been established. The impact of the import of various types of meat on the domestic market is analyzed. The structure of the export of agricultural products and the place of export of domestic animal meat in it are considered in detail. The attractiveness of the European market for Ukrainian meat producers has been determined. Obstacles on the way to the development of the European meat market are identified. The most attractive markets of European countries for exporting various types of animal meat by domestic agricultural producers are proposed. Priority measures to regulate and stimulate the development of animal husbandry in Ukraine are substantiated.

Keywords: animal husbandry, plant cultivation, farms, meat market, poultry farming, pig breeding, martial law, European countries, export and import of meat.

Вступ

Військова агресія росії проти України безпосередньо впливає на глобальну та європейську продовольчу безпеку. При цьому ринок м'яса окремих країн ЄС трансформується через зміну структури споживання населенням окремих видів м'яса. Зокрема все більш вагомим стає ринок курятини. Також на ринок м'яса ЄС значною мірою впливають циклічні коливання на міжнародних ринках. З початку російської агресії ЄС здійснив певні послаблення для імпорту українського м'яса, що вплинуло на ринки м'яса окремих країн ЄС. Власне тому визначення перспектив подальшого експорту різних видів м'яса тварин є надзвичайно важливими складовими зовнішньо-економічної політики України в умовах воєнного стану.

Наукові розвідки закордонних науковців присвячені здебільшого особливостям функціонування національних ринків м'яса тварин (Bak-Filipek, 2018) та обґрунтуванню подальших перспектив їхнього розвитку. Окремо науковці розкривають структуру та динаміку загальноєвропейського ринку м'яса (Mateos et al., 2024). В той же час основні наукові праці вітчизняних вчених з цієї проблематики присвячені вирішенню внутрішніх проблем розвитку тваринництва загалом та національного ринку м'яса зокрема (Сахно & Салькова, 2021). Найбільше науковці сьогодні аналізують динаміку і структуру експорту та імпорту агропродовольчої продукції (Антонюк та ін., 2022), а також експорт окремих видів м'яса тварин, і насамперед, м'яса птиці (Базиволяк та ін., 2023). Достатньо детально проаналізовано світовий та вітчизняний ринок

м'ясопродуктів (Лисенко, 2022). Однак наявні наукові дослідження не повною мірою розкривають особливості формування ефективної системи розвитку тваринництва та ефективних напрямів експорту м'яса тварин в умовах воєнного стану.

Метою статті є теоретико-прикладне обґрунтування напрямів експорту вітчизняного м'яса тварин в європейські країни в умовах воєнного стану.

Зазначена мета формує гіпотезу, що регулювання виробництва окремих видів м'яса тварин та стимулювання їхнього експорту вітчизняними виробниками в умовах воєнного стану забезпечить збільшення прибутковості тваринництва та його подальший розвиток.

Застосовано діалектичний метод дослідження, економіко-статистичний та системний і комплексний аналіз ринкового середовища в тваринництві в Україні та в інших, насамперед, європейських країнах.

Зважаючи на зміст визначеної проблеми, мету статті, встановлену гіпотезу, а також використані методи, зміст викладу результатів проведеного дослідження в основній частині статті має такі послідовні складові: сучасний стан тваринництва в Україні; розвиток вітчизняного ринку м'яса; експортна орієнтація вітчизняних виробників м'яса.

1. Сучасний стан тваринництва в Україні

В Україні вже багато років зберігається тенденція зменшення поголів'я тварин. Пов'язано це, насамперед, із відсутністю чіткої державної стратегії розвитку тваринництва та обмеженістю фінансування розвитку інфраструктури тваринницьких комплексів. Крім цього, рослинництво, на відміну від тваринництва, дає змогу землекористувачам отримувати значно більші доходи від вирощування продукції, ще й у короткостроковий період. Особливо складною є ситуація при вирощуванні великої рогатої худоби (ВРХ) та свиней (*рис. 1*). Так, загальне поголів'я ВРХ у 2022 р. становило всього 2307 тис голів, що більш ніж у 10 разів менше за показники 1990 р. Натомість поголів'я свиней за цей же період скоротилося майже у 5 разів. При цьому лише поголів'я птиці, хоча і скоротилося, але тільки з 246.1 млн голів у 1990 р. до 180.5 млн голів у 2022 р., тобто всього на 27%.

Однією з причин значного скорочення поголів'я тварин в Україні є існуюча структура розподілу тварин між окремими видами господарств і домінування в цьому розподілі господарств селян (*рис. 2, 3*). Найбільшим є поголів'я, а отже, і вирощування м'яса, у господарствах населення у групі ВРХ. Така ситуація склалася історично, оскільки селяни завжди прагнули мати своє невелике господарство, передусім, для самозабезпечення молочною та м'ясною продукцією.

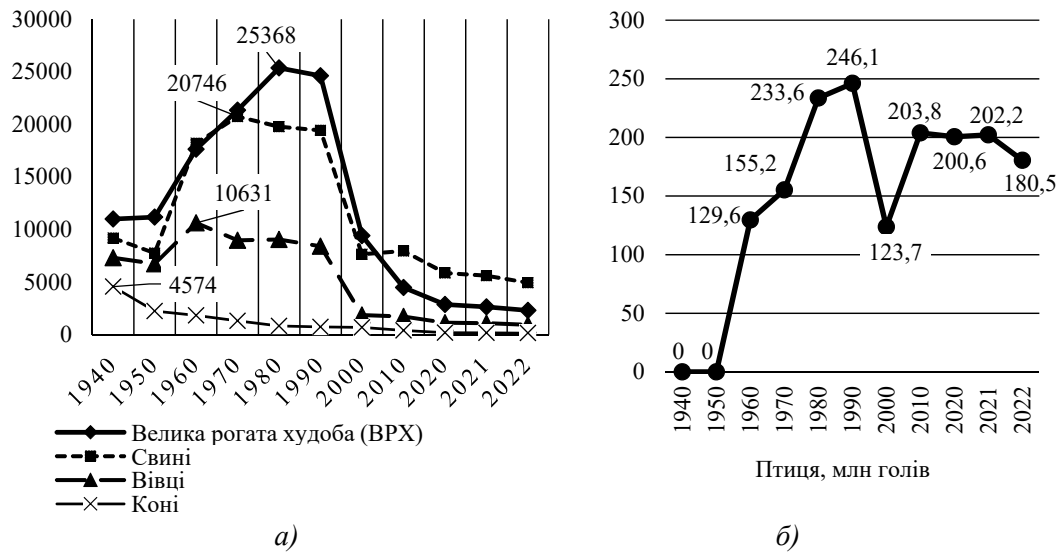

Рис. 1. Динаміка поголів'я тварин в УРСР та Україні: видове (а), птиці (б), тис. голів

Джерело: розраховано авторами на основі: (Статистичний збірник "Тваринництво 2022", 2023).

Наразі абсолютна більшість господарств населення мають нижчу продуктивність праці порівняно із сільськогосподарськими підприємствами та менші фінансові можливості для розвитку, у тому числі й щодо збільшення власного поголів'я ВРХ. Зменшення поголів'я ВРХ саме в селянських господарствах – це постійний та довготривалий процес, який прискорюється в період економічних криз та війн. До того ж утримання ВРХ завжди супроводжувалося значними матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсними затратами порівняно з утриманням свиней та птиці. Тому без суттєвої державної підтримки господарства населення не будуть утримувати велику кількість худоби.

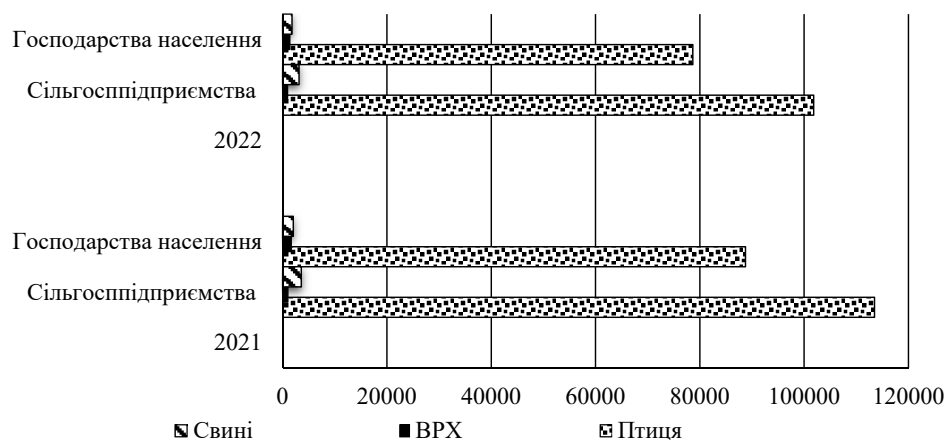

Рис. 2. Поголів'я різних видів тварин по господарствах за 2022(2021) рр. в Україні, тис. голів

Джерело: розраховано авторами на основі: (Статистичний щорічник України 2022, 2023).

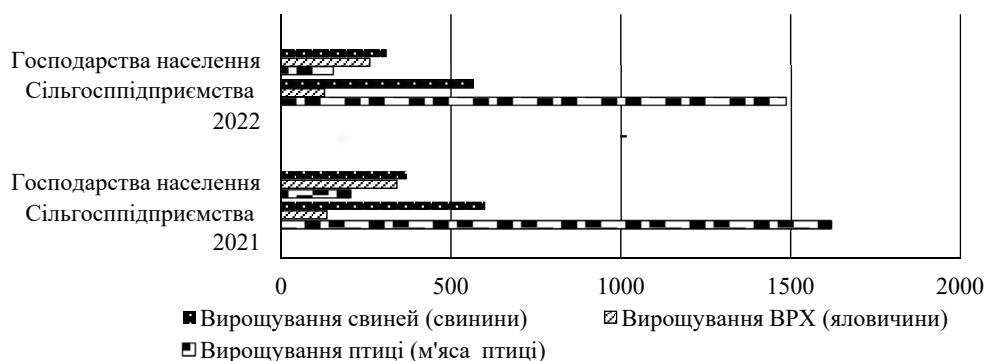

Рис. 3. Структура виробництва м'яса по господарствах за 2022(2021) рр. в Україні, у живій масі, тис. т

Джерело: розраховано авторами на основі (Статистичний щорічник України 2022, 2023).

У нинішніх умовах російської агресії проти України поголів'я, а значить і виробництво яловичини завдяки домінуванню власних господарств населення, буде зменшуватися більш повільними темпами, ніж виробництво свинини та птиці. Це зокрема зумовлено тим, що внаслідок бойових дій та обстрілів з боку російських окупантів, значно більш вразливими до руйнувань є цілісні тваринницькі комплекси, майно та техніка сільськогосподарських підприємств. Крім цього, на обсяги виробництва м'яса в Україні під час російської агресії найбільше впливає близькість території до зони бойових дій (табл. 1). Показовим прикладом є території Донецької та Луганської областей, де ще із початком російської агресії у 2014 р. суттєво скоротилось виробництво м'яса, і ця тенденція зберігається.

Таблиця 1

Динаміка виробництва м'яса у забійній вазі по регіонах у 2022 р., тис. т

Область	2018	2019	2020	2021	2022
Україна	2355	2492	2478	2438	2207
АР Крим			—		
Вінницька	351	459	473	471	478
Волинська	114	115	118	117	108
Дніпропетровська	247	254	259	290	263
Донецька	85	84	85	85	51
Житомирська	55	57	55	52	43
Закарпатська	57	58	56	52	51
Запорізька	49	46	44	41	18
Івано-Франківська	85	91	94	97	98
Київська	228	217	215	150	149
Кіровоградська	51	50	52	52	50
Луганська	7	9	8	9	6
Львівська	131	130	129	147	147
Миколаївська	34	31	28	25	21
Одеська	42	39	36	32	30
Полтавська	69	71	63	68	69
Рівненська	58	56	54	55	50
Сумська	45	47	46	39	23
Тернопільська	57	58	57	68	71
Харківська	81	88	88	73	28

Закінчення табл. 1

Регіон	2018	2019	2020	2021	2022
Херсонська	41	40	37	33	7
Хмельницька	67	68	61	64	66
Черкаська	330	349	343	348	314
Чернівецька	40	41	42	37	34
Чернігівська	31	34	35	33	32

Джерело: розраховано авторами на основі (Статистичний щорічник України 2022, 2023).

Натомість центральні та західні регіони України в умовах війни не лише не зменшили, але й окремі з них збільшили виробництво м'яса (табл. 2). Зокрема лідерами у забійній вазі яловичини були і залишилися Київська, Івано-Франківська та Хмельницька області. Натомість першість у виробництві свинини тримають Київська, Львівська і Полтавська області. У виробництві м'яса птиці лідерами є Вінницька, Черкаська та Дніпропетровська області.

Таблиця 2

Структура виробництва м'яса в регіонах України за 2021–2022 рр.
у живій масі, тис. т

Регіон	М'ясо птиці		Яловичина		Свинина	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Україна	1817.6	1652.7	526.8	455.1	987.8	898.6
АР Крим	–					
Вінницька	590.4	597.7	26.3	23.8	30.5	34.9
Волинська	98.8	87.5	11.7	10.6	45.0	41.0
Дніпропетровська	300.9	280.2	15.4	11.8	48.3	40.3
Донецька	14.7	5.4	9.9	4.2	93.2	61.4
Житомирська	16.9	15.1	20.2	17.9	36.6	28.4
Закарпатська	7.9	7.9	32.2	28.0	31.9	33.6
Запорізька	9.3	3.7	16.0	9.4	30.5	12.2
Івано-Франківська	35.4	34.6	41.7	41.4	59.8	61.7
Київська	53.9	35.6	35.6	46.5	110.5	117.5
Кіровоградська	13.9	14.7	16.9	15.0	38.1	35.5
Луганська	1.6	2.0	6.7	4.2	4.0	3.0
Львівська	99.1	96.3	35.8	28.9	64.6	72.5
Миколаївська	7.8	6.9	18.1	15.1	12.6	10.2
Одеська	2.7	2.6	17.9	17.1	22.4	21.8
Полтавська	6.5	6.0	25.0	24.4	63.8	65.5
Рівненська	38.6	32.9	11.1	11.0	26.0	26.1
Сумська	18.5	8.2	14.3	13.2	22.4	11.8
Тернопільська	16.5	13.2	24.6	25.7	55.9	62.5
Харківська	38.3	10.3	29.7	16.6	34.5	12.1
Херсонська	10.1	4.5	25.8	3.4	15.8	3.1
Хмельницька	18.2	14.2	35.3	34.0	39.2	47.5
Черкаська	395.4	352.8	22.1	19.7	53.9	52.2
Чернівецька	16.7	16.2	15.8	15.1	23.6	19.8
Чернігівська	5.1	4.6	18.7	18.1	24.7	24.0

Джерело: розраховано авторами на основі: (Статистичний щорічник України 2022, 2023).

Серед основних причин занепаду тваринництва в Україні, крім військової агресії росії, слід виділити:

- значне падіння попиту на українську тваринницьку продукцію за межами країни внаслідок продовольчих війн країн, що історично є найбільшими споживачами вітчизняної тваринницької продукції;
- відносно низький рівень купівельної спроможності більшості громадян України внаслідок непослідовних та неефективних ринкових реформ в аграрному секторі економіки;
- відсутність зацікавленості великого аграрного бізнесу в розвитку вітчизняного тваринництва через бажання швидкого збагачення за рахунок продажі рослинницької продукції;
- відсутність суттєвої державної підтримки тваринництва внаслідок постійного дефіциту платіжного балансу країни та надання пріоритету рослинницькій галузі;
- відсутність державної протекціоністської політики на зовнішніх ринках через брак зовнішньоекономічної стратегії України;
- відсутність реальних інвестицій у вітчизняне тваринництво через несприятливі умови для іноземних інвесторів та корупцію українських чиновників;
- відсутність значних капіталовкладень у модернізацію існуючих та будівництво нових інноваційних тваринницьких комплексів та об'єктів;
- низька продуктивність тваринницької галузі внаслідок відсутності технічних нововведень та племінної роботи;
- значна працесмність тваринницької продукції внаслідок залучення надмірної кількості населення до сільськогосподарських робіт;
- обмежене використання земель для випасу тварин внаслідок її поділу на велику кількість дрібних землеволодінь та землекористувань шляхом розпаювання та приватизації.

Крім загальних причин занепаду тваринництва, на незначні обсяги виробництва м'яса тварин, порівняно із обсягами вирощування сільськогосподарських культур, негативно впливає висока затратність такого виробництва, необхідність первинних значних матеріальних, ресурсних та грошових вкладень і, як наслідок, довготривала окупність, низька дохідність, а при вирощуванні ВРХ здебільшого ще й повна збитковість господарювання порівняно із високодотаційними господарствами в інших країнах, насамперед в ЄС.

2. Розвиток вітчизняного ринку м'яса

Військова агресія росії проти України практично не змінила загальну структуру споживання м'яса в нашій державі (табл. 3).

Як і раніше, в Україні домінує споживання м'яса птиці, і воно навіть дещо збільшилося у 2023 р. Дещо меншим є споживання свинини, яке поступово зменшується. При цьому загальне споживання м'яса у 2023 р. помітно менше за норму, яка становить 90 кг/особу (Agronews.ua, 2023, 27 січня).

Таблиця 3

Структура споживання окремих видів м'яса в Україні у 2021–2023 рр.

Вид м'яса	2021		2022		2023	
	загалом, тис. т	кг на особу	загалом, тис. т	кг на особу	загалом, тис. т	кг на особу
Птиця	1504	25	1322	26.2	1285	27
Свинина	725	19.9	625	20.3	641	19.8
Яловичина	329	7.2	268	7	272	7.4
Інші види м'яса	148	6.9	93	0.7	93	0.5
Загалом м'яса	2706	59	2271	54.1	2291	54.7

Джерело: розраховано авторами на основі (Skilky-skilky.info, 2023, 30 грудня).

Згідно зі встановленими нормами у структурі споживання м'яса має домінувати яловичина (50–55%), а не курятина, як у нас (50–80%). Домінування курятини у споживанні населення обумовлено, насамперед, її менш затратним та більш швидким вирощуванням порівняно з іншими видами тварин, а отже, і меншою її ціною на внутрішньому ринку. Нинішній вітчизняний ринок м'яса, а саме його ємність та структура споживання, практично не залежить від імпорту (табл. 4).

Таблиця 4

Структура імпорту м'яса Україною у 2021–2023 рр., тис. т

Вид м'яса	2021	2022	2023
М'ясо птиці	119.8	78	61
Свинина	40.6	74	41
Яловичина	2.8	7	5
Інші види м'яса	1.0	1	1
Загалом м'яса	163.2	160	108

Джерело: розраховано авторами на основі: (Skilky-skilky.info, 2023, 30 грудня).

Одною з причин цього є традиційно висока довіра вітчизняних покупців до якості м'яса, виробленого вітчизняними господарствами. Також стійкість внутрішнього ринку споживання м'яса пов'язана й з усталеною структурою тваринництва України із домінуванням в ньому господарств населення. Як наслідок, спостерігаємо невисокі показники імпорту тваринницької продукції, який останніми роками все більше заміщується вітчизняною м'ясною продукцією, і по окремих видах м'яса не перевищує 2–5% від показників внутрішнього споживання. Російська агресія проти України лише прискорила поступовий процес повного заміщення імпортного м'яса вітчизняним, особливо показовим в цьому плані був 2022 р.

3. Експортна орієнтація вітчизняних виробників м'яса

Останніми роками загальна частка м'яса в експорті сільсько-господарської продукції практично не змінилася, але на тлі зменшення

експорту інших сільськогосподарських культур вона навіть дещо зросла з 3% у 2021 р. до 4% у 2022 р. та 2023 рр. (*Skilky-skilky.info*, 2023, 27 листопада). Натомість суттєво змінилася структура експорту як аграрної продукції загалом, так і м'ясної зокрема (рис. 4).

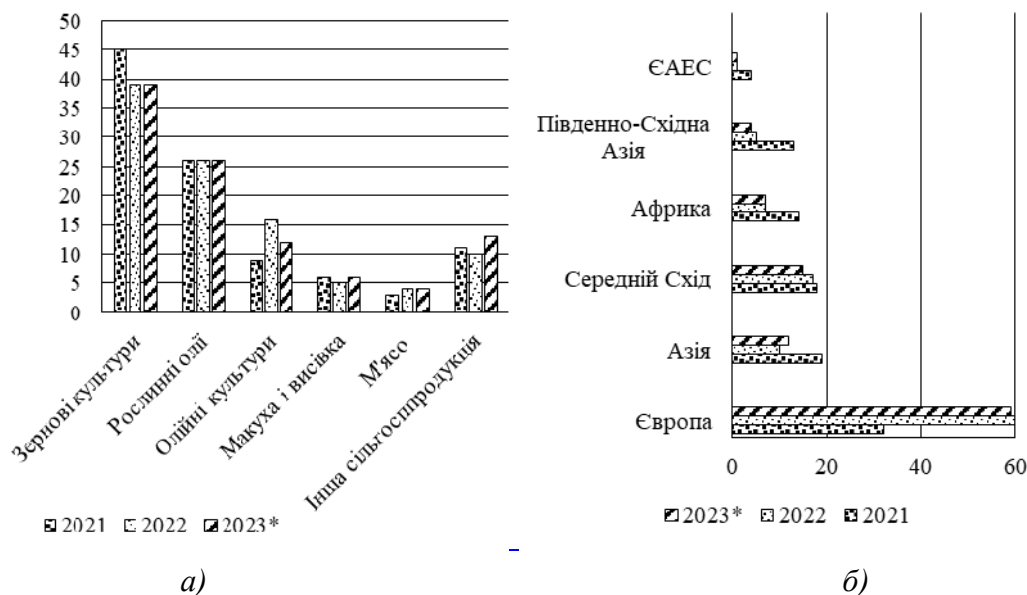

Рис. 4. Товарна (а) та географічна (б) структури експорту сільськогосподарської продукції України, %

*Дані за січень-жовтень 2023 р.

Джерело: розраховано авторами на основі: (*Skilky-skilky.info*, 2023, 27 листопада).

За наявними на час написання статті статистичними даними з експорту сільськогосподарської та м'ясної продукції, основний експорт Україна здійснює в країни ЄС (рис. 4). Абсолютна більшість м'яса, зокрема яловичина експортується у замороженому вигляді (90%) (Український клуб аграрного бізнесу, 2022, 19 січня). При цьому у зв'язку із початком переговорів України про вступ в Європейський Союз частка вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку лише зростатиме. Привабливість ринків європейських країн для експорту м'яса вітчизняними сільгоспвиробниками пов'язана насамперед з їх територіальною близькістю та високою дохідністю продажу власне м'яса, а також стабільністю і передбачуваністю торговельних партнерів.

Шлях інтеграції до європейського сільськогосподарського ринку не буде швидким і легким, радше складним. Показовою в цьому плані є ситуація саме з експортом окремих видів сільськогосподарської продукції, у тому числі і м'яса птиці (табл. 5). Очевидно, швидке нарощування експорту цієї продукції налякало євровичинників та фермерів окремих країн. Так, у 2021 р. експорт м'яса птиці з України до ЄС становив лише 84.6 тис. т, у 2022 р. він сягнув 137.8 тис. т, а у 2023 р. – 171.5 тис. т, тобто за 2 роки експорт збільшився більш ніж

удвічі (Європейська правда, 2024, 1 лютого). Це, передусім, зумовлено зняттям квотних обмежень Євросоюзом на українську сільськогосподарську продукцію у відповідь на російську агресію проти України.

Таблиця 5

Структура експорту м'яса з України за видами виробництва, 2021–2023 рр.

Вид м'яса	Обсяг експорту					
	2021		2022		2023	
	тис. т	млн дол. США	тис. т	млн дол. США	тис. т	млн дол. США
М'ясо птиці	459.0	716.4	412.3	752	425.0	800
Свинина	3.8	107.2	0.3	105.4	0.9	85.0
Яловичина	27.2	115.5	19.3	35.21	17.6	27.51

Джерело: розраховано авторами на основі (Latifundist.com.ua, 2024, 9 січня; Юрченко та ін., 2024; Кухалешвілі, 2024, 11 січня).

Попри таке зростання експорту м'яса птиці, загальна частка вітчизняних експортерів на ринку ЄС у 2023 р. становила лише 1.5%. Як наслідок, Євросоюз встановив для вітчизняних виробників м'яса птиці квотні обмеження безмитного ввозу цієї продукції на 2024 р. на рівні 154.6 тис. т курятини (Європейська правда, 2024, 1 лютого). Власне тому на сьогодні в кращому випадку залишається очікувати лише на збільшення встановленої на 2025 р. квоти на ввезення м'яса птиці з України до ЄС.

Більш тривалим, але перспективним шляхом залишається нарощування виробництва свинини або ж м'яса інших видів тварин, щодо яких на сьогодні немає квотних обмежень. Найбільшими конкурентами на європейському ринку м'яса птиці для України були і залишаються Польща, Іспанія, ФРН, Франція та Італія (табл. 6). Внутрішнє виробництво м'яса практично всіх видів тварин в ЄС поступово зменшується, що також дає підстави сподіватися на послаблення квотних обмежень навіть на європейському ринку м'яса птиці.

Таблиця 6

Структура виробництва м'яса в ЄС у 2021–2022 рр.

Вид м'яса	Обсяг виробництва, млн т		Динаміка, %	Основні виробники у 2022 р., млн т
	2021	2022		
Птиця	14.9	13.0	–1.5	Польща – 2.7 Іспанія – 1.6 ФРН – 1.5 Франція – 1.5 Італія – 1.2
Свинина	23.4	22.1	–5.7	Іспанія – 5.1 ФРН – 4.5
Яловичина	6.76	6.6	–2.4	Франція – 1.37 ФРН – 1.09 Італія – 0.77
Овече та козяче м'ясо	0.404	0.5	1.1	Іспанія – 0.14 Франція – 0.09 Ірландія – 0.07 Греція – 0.07

Джерело: розраховано авторами на основі: (Наш світ у даних, 2023, 10 грудня).

Значно перспективнішим для вітчизняних виробників м'яса є ринок свинини та яловичини, принаймні, щодо окремих європейських країн. Так, найбільшими нашими конкурентами на ринку свинини в Європі є Іспанія та Франція, а на ринку овечого та козячого м'яса, крім вже зазначених країн, Ірландія та Греція.

Власне зростання конкурентоспроможності української свинини на міжнародних та європейських ринках можна пояснити суттєвим здешевленням цін на комбікорми. Так, ціни на них зменшилися в рази порівняно з 2022 р.: пшеничні висівки подешевшали вп'ятеро, соєва макуха і соняшниковий шрот – у 2–3 рази, зернові – удвічі (*Delo.ua*, 2024, 4 червня).

Для оцінки перспектив експорту вітчизняного м'яса на ринки окремих європейських країн проаналізовано багаторічну динаміку споживання населенням Європи м'яса різних видів, починаючи з 1961 по 2021 рр. (табл. 7).

Таблиця 7

Порівняльна структура споживання м'яса в Європі, 2021 (1961) рр., кг/особу

Країна	Споживання м'яса:		
	птиці	яловичини	свинини
Албанія	22.02 (21.15)	13.87 (9.75)	7.7 (5.68)
Австрія	17.39 (4.06)	14.19 (18.24)	43.55 (41.03)
Боснія і Герцеговина	19.72	14.21	12.8
Болгарія	21.14 (3.65)	3.82 (7.11)	34.56
Бельгія та Люксембург	7.21	23.62	25.16
Хорватія	18.95	13.25	55.93
Чехія	23.39	11.02	46.95
Данія	19.12 (7.25)	23.66 (16.59)	26.33 (35.61)
Естонія	21.33	9.63	40.31
Фінляндія	22.80 (1.46)	19.23 (17.57)	30.82 (13.93)
Франція	26.57 (11.08)	23.01 (28.67)	33.48 (26.04)
ФРН	17.63 (5.00)	14.04 (20.0)	43.26 (37.43)
Греція	26.09 (1.45)	26.60 (4.33)	14.51 (5.07)
Угорщина	25.73 (9.40)	5.77 (19.65)	49.99 (46.87)
Ісландія	29.66 (1.40)	14.86 (10.89)	19.88 (1.40)
Ірландія	26.84 (5.25)	19.45 (16.15)	27.81 (24.05)
Італія	20.61 (5.38)	15.98 (14.87)	35.87 (7.89)
Латвія	25.34	4.97	42.96
Литва	24.83	5.42	52.22
Люксембург	18.83	30.68	34.35
Мальта	24.24 (2.89)	17.37 (16.26)	24.65 (8.81)
Молдова	24.66	2.64	24.10
Чорногорія	18.47	12.50	55.52
Нідерланди	12.22 (1.91)	16.65 (20.03)	31.58 (21.59)
Північна Македонія	16.52	8.36	15.56
Норвегія	21.73 (0.69)	19.20 (15.42)	27.64 (15.01)
Польща	31.27 (1.67)	1.70 (9.34)	56.19 (34.38)
Португалія	30.90 (1.60)	21.45 (6.22)	39.23 (9.08)
Румунія	22.21 (3.36)	5.05 (7.26)	36.90 (14.12)
Сербія	16.69	9.15	47.58
Словаччина	12.94	6.56	42.72
Словенія	25.07	12.11	22.77
Іспанія	30.53 (2.65)	12.67 (5.98)	53.75 (7.97)
Швеція	16.29 (2.70)	21.58 (19.55)	27.76 (24.92)
Швейцарія	17.61 (4.36)	19.76 (23.58)	28.23 (26.39)

Джерело: розраховано авторами на основі: (Наш світ у даних, 2023, 10 грудня).

Результати аналізу свідчать, що більш перспективними можуть бути ті країни, де спостерігається найменше споживання м'яса на одну особу. Стосовно курятини такими є: Австрія, Бельгія, Люксембург, Північна Македонія, Сербія, Словаччина. Відповідно для вітчизняних виробників яловичини найбільш доступними є ринки: Болгарії, Польщі, Латвії, Литви, Молдови, а для вітчизняних виробників свинини: Північна Македонія, Ісландія, Греція, Боснія і Герцеговина, Албанія.

До певної міри перспективними також є ринки Нідерландів, що вже сьогодні є найбільшим імпортером вітчизняного м'яса, країн-сусідів – Польщі і Румунії, а також найбільших виробників м'яса, як ФРН, Італія, Франція тощо. За межами Європи традиційно залишаються найбільш перспективними такі ринки країн Близького Сходу, як Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Туреччина й КНР. Втім, ці країни імпортують з України переважно м'ясо птиці, і лише деякі з них (у невеликих кількостях) інші види м'яса. Так, Об'єднані Арабські Емірати імпортують ще й свинину для заробітчан з інших країн.

Таким чином, попри загалом позитивні перспективи щодо збільшення експорту м'ясної продукції вітчизняними виробниками, в більш віддаленому горизонті суттєвими перешкодами на цьому шляху можуть стати:

поступове, хоча й повільне, зменшення споживання м'яса різних видів тварин, що зумовлено:

- негативним впливом власне м'яса на здоров'я людей (серцево-судинні та інші захворювання);
- негативним впливом тваринництва на довкілля (виснаження сільгоспугідь та прісної води);
- боротьбою захисників тварин із знущаннями та вбивством тварин (утримання тварин у жорстких не пристосованих умовах);
- посиленням фітосанітарних вимог та європейських стандартів щодо якості продукції, утримання, забою та перевезення тварин;*
- поширенням інфекційних захворювань тварин (африканська чума, пташиний грип тощо);*
- квотуванням м'ясної продукції для вітчизняних виробників у рамках зони вільної торгівлі;*
- протекціоністською політикою ЄС відносно своїх виробників;*
- перенасиченням ринку окремих країн ЄС певними видами м'яса, насамперед, свининою;*
- додатковими індивідуальними вимогами окремих країн ЄС, передусім територіальних сусідів України.*

Для покращання ситуації в тваринництві загалом Мінагрополітики України розробляє Концепцію Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 р., яка міститиме заходи: державної підтримки, безпечності та благополуччя тварин;

страхування поголів'я тварин від інфекційних захворювань; протекційної політики з освоєння нових ринків тощо. Попередня аналогічна Концепція, розроблена на період до 2015 р., через нестачу державного фінансування не досягла своїх цілей.

Висновки

Виходячи з поставленої мети та сформульованої гіпотези, визначено, що збільшення прибутковості вітчизняного тваринництва та його подальший розвиток покликані забезпечити такі заходи:

- зменшення утвореного в умовах воєнного стану дефіциту на "чоловічі" професії у тваринництві, як то технологи, оператори та ветеринари, шляхом збільшення ліміту бронювання військовозобов'язаних із нинішніх 50 до 75%;
- спрощення та прискорення реєстрації наявних у світі вакцин проти інфекційних захворювань тварин;
- оптимізація та стабілізація поголів'я тварин різних видів у різних господарствах;
- захист вітчизняних виробників м'яса тварин в умовах фінансових криз та військового стану.

Відповідно стимулювання експорту м'яса тварин вітчизняними виробниками в умовах воєнного стану забезпечить:

- відновлення колишніх та запровадження нових державних програм підтримки, наприклад, державної програми щодо компенсації 50% вартості будівництва і реконструкції тваринницьких ферм;
- створення на основі державно-приватного партнерства центрів генетики та селекції тварин в Україні;
- пільгове оподаткування господарств, що вирощують тварин з метою їхнього залучення до виробництва біометану, біоетанолу та інших видів біопалива;
- сприяння експорту тваринницької продукції на нові, насамперед, європейські ринки.

Реалізація хоча б першочергових заходів із вдосконалення системи регулювання та стимулювання розвитку тваринництва, а також освоєння нових ринків м'яса сільськогосподарських тварин в європейських країнах дасть змогу суттєво наростити обсяги вітчизняного виробництва м'яса птиці, свинини та яловичини. Це корелюється з висунутою гіпотезою.

У зв'язку з цим перспективними напрямками подальших наукових досліджень стануть вивчення шляхів нарощування виробництва кормів, а отже, і розвиток вітчизняного рослинництва. Адже в умовах воєнного стану збільшення обсягів виробництва та вирощування продукції як тваринництва, так і рослинництва стає однією з ключових складових загальної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ/REFERENCE

Антонюк, П. О., Ступницька, Т. М., Антонюк, О. П., & Баранюк, Х. О. (2022). Аналіз динаміки та структури імпорту агропродовольчої продукції. <i>Економіка харчової промисловості</i> , 14(1), 15–24.	Antonyuk, P. O., Stupnytska, T. M., Antonyuk, O. P., & Baraniuk, H. O. (2022). Analysis of the dynamics and structure of imports of agro-food products. <i>Economics of the food industry</i> , 14(1), 15–24.
Agronews.ua. (2023, 27 січня). В Україні критично зменшився обсяг споживання м'яса. https://agronews.ua/news/v-ukrayini-krytychno-zmenshyvsya-obsyag-spozhyvannya-myasa/	Agronews.ua. (2023, January 27). In Ukraine, the volume of meat consumption has decreased significantly. https://agronews.ua/news/v-ukrayini-krytychno-zmenshyvsya-obsyag-spozhyvannya-myasa/
Базиволяк, С. М., Прокопенко, Н. П., & Мельник, В. В. (2023). Функціонування птахівництва за воєнного стану в Україні. <i>Сучасне птахівництво</i> , (3–4), 6–15.	Bazivolyak S. M., Prokopenko N. P., & Melnyk V. V. (2023). The functioning of poultry farming during martial law in Ukraine. <i>Modern poultry farming</i> , (3–4), 6–15.
Bąk-Filipek Ewa. (2018). Changes in the EU Beef Market. <i>Problems of World Agriculture</i> , 18(4), 102–111.	Bąk-Filipek Ewa. (2018). Changes in the EU Beef Market. <i>Problems of World Agriculture</i> , 18(4), 102–111.
Статистичний щорічник України 2022. (2023). <i>Державна служба статистики України</i> , 244.	Statistical Yearbook of Ukraine 2022. (2023). <i>State Statistics Service of Ukraine</i> , 244.
Статистичний збірник "Тваринництво 2022". (2023). <i>Державна служба статистики України</i> , 158.	Statistical collection «Animal husbandry 2022». (2023). <i>State Statistics Service of Ukraine</i> , 158.
Delo.ua. (2024, 4 червня). Україна зменшує імпорт свинини. https://delo.ua/agro/ukrayina-zmensuje-import-svinini-432997/	Delo.ua. (2024, June 4). Ukraine reduces pork imports. https://delo.ua/agro/ukrayina-zmensuje-import-svinini-432997/
Європейська правда. (2024, 1 лютого). Торгівля з компромісом: на яких умовах Україна збереже вільний доступ до ринку ЄС. https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/02/1/7178648/	European truth. (2024, February 1). Trade with a compromise: on what terms Ukraine will maintain free access to the EU market. https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/02/1/7178648/
Кухалешвілі, Г. (2024, 11 січня). Україна наростила експорт яловичини в 2023 році. MilkUA.info. http://milkua.info/uk/post/ukraina-narostila-eksport-alovicini-v-2023-roci	Kukhaleshvili, G. (2024, January 11). Ukraine increased beef exports in 2023. MilkUA.info. http://milkua.info/uk/post/ukraina-narostila-eksport-alovicini-v-2023-roci
Лисенко, Г. П. (2022). Виклики та перспективи для ринку м'ясопродуктів у країнах із різними рівнями соціально-економічного розвитку. <i>Продовольчі ресурси</i> , 10(19), 210–220.	Lysenko, H. P. (2022). Challenges and prospects for the market of meat products in countries with different levels of socio-economic development. <i>Food resources</i> , 10(19), 210–220.
Latifundist.com.ua. (2024, 9 січня). У 2023 році виторг від експорту української курятини зменшився попри збільшення обсягів поставок. https://latifundist.com/novosti/63503-u-2023-rotsi-vitorg-vid-eksportu-ukrayinskoyi-kuryatini-zmenshisya-popri-zbilshennya-obsyagiv	Latifundist.com.ua. (2024, January 9). In 2023, the turnover from the export of Ukrainian chicken decreased despite the increase in the volume of deliveries. https://latifundist.com/novosti/63503-u-2023-rotsi-vitorg-vid-eksportu-ukrayinskoyi-kuryatini-zmenshisya-popri-zbilshennya-obsyagiv
Mateos, G. G., Corrales, N. L., Talegón, G. & Aguirre, L. (2024). Invited Review – Pig meat production in the European Union-27: current status, challenges, and future trends. <i>Animal Bioscience</i> , (37), 755–774. https://www.animbiosci.org/m/journal/view.php?number=25214	Mateos, G. G., Corrales, N. L., Talegón, G. & Aguirre, L. (2024). Invited Review – Pig meat production in the European Union-27: current status, challenges, and future trends. <i>Animal Bioscience</i> , (37), 755–774. https://www.animbiosci.org/m/journal/view.php?number=25214
Наш світ у даних. (2023, 10 грудня). М'ясо-молочне виробництво. https://ourworldindata.org/meat-production	Our world is in data. (2023, December 10). Meat and dairy production. https://ourworldindata.org/meat-production
Сахно, А. А., & Салькова, І. Ю. (2021). Дослідження сталого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та ринку м'яса в Україні. <i>Вісник Хмельницького національного університету</i> , (3), 256–261.	Sakhno, A. A., & Salkova, I. Yu. (2021). Research on the sustainable development of the meat product sub-complex and the meat market in Ukraine. <i>Bulletin of the Khmelnytskyi National University</i> , (3), 256–261.

Skilky-skilky.info. (2023, 27 листопада). <i>На Європу припадає 59% українського агроекспорту</i> . https://skilky-skilky.info/na-yevropu-prypadaie-59-ukrainskoho-ahroeksportu/	Skilky-skilky.info. (2023, November 27). <i>Europe accounts for 59% of Ukrainian agricultural exports</i> . https://skilky-skilky.info/na-yevropu-prypadaie-59-ukrainskoho-ahroeksportu/
Skilky-skilky.info. (2023, 30 грудня). <i>Українці збільшили споживання курятини та яловичини на 1.2 кг</i> . https://skilky-skilky.info/zamist-svynyny-ukraintsi-zbilshyly-spozhyvannia-kuriatyny-ta-ialovychyny-na-1-2-kh/	Skilky-skilky.info. (2023, December 30). <i>Ukrainians increased their consumption of chicken and beef by 1.2 kg</i> . https://skilky-skilky.info/zamist-svynyny-ukraintsi-zbilshyly-spozhyvannia-kuriatyny-ta-ialovychyny-na-1-2-kh/
Український клуб аграрного бізнесу. (2022, 19 січня). <i>У 2021 році імпорт яловичини в Україну зріс на 34 %</i> . https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rot_si_import_yalovichini_v_ukrainu_zris_na_34	Ukrainian Club of Agrarian Business. (2022, January 19). <i>In 2021, beef imports to Ukraine increased by 34%</i> . https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_import_yalovichini_v_ukrainu_zris_na_34
Юрченко, О. С., Бондарська, О. М., Лихач, В. Я., & Калітаєв, К. К. (2024). Стан вітчизняного свинарства. Проблеми та перспективи. <i>Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка</i> , (1), 55–63.	Yurchenko O. S., Bondarska O. M., Lykhach V. Ya., & Kalitaiev K. K. (2024). State of domestic pig farming. Problems and prospects. <i>Podilsky Visnyk: agriculture, technology, economy</i> , (1), 55–63.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що один з авторів працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження

Внесок авторів є рівнозначним.

Будзяк В., Будзяк О. Перспективи українського експорту м'яса тварин. *Міжнародний науково-практичний журнал "Товари і ринки"*. 2024. № 3 (51). С. 60–74. [https://doi.org/10.31617/2.2024\(51\)04](https://doi.org/10.31617/2.2024(51)04)

Надійшла до редакції 21.06.2024.

Отримано після доопрацювання 03.07.2024.

Прийнято до друку 06.08.2024.

Публікація онлайн 16.09.2024.